

Jaroslav Havelka: Národní a osobní identita z pohledu emigranta ve Švýcarsku

Jsem dlouholetým členem ženevské Besedy Slovan a v posledních asi 10ti letech jejím předsedou a místopředsedou Svazu Spolků Čechů a Slováků ve Švýcarsku. Byl jsem požádán, abych přednesl několik osobních zkušeností z mého původně exilu a dnešní emigrace ve Švýcarsku. Tyto dvě skupiny budou snad brzy brány pod sjednoceným pojmem, možná i názvem KRAJANÉ. Stálá mise ČR při OSN v Ženevě k tomu formálně vykročila tím, že začne na své všeobecné akce zvat všechny krajany společně, t.j. bývalé exulanty na jedné straně, s občany dočasně ve Švýcarsku delegovanými a zaměstnanými na straně druhé. V této správné krajanské perspektivě se snad podaří udržet dlouholeté spolky ve Švýcarsku i jinde v rukou nových generací českých krajanů v zahraničí. Na předcházejících konferencích jsem již hovořil o této potřebě, ve prospěch dalšího zhodnocení našich identit osobních i národních.

Název konference mne přivedl k zamyšlení nad otázkami **identit**, přibližně česky **totožností**. Tyto pojmy jsou otevřené a podléhají trvajícím demografickému a filozofickému vývoji definic posledních let. V tomto oboru jsem pro úvod použil publikované přístupné definice a mohu jen přihlédnout k tomu co bylo prozatím řečeno a částečně objasněno na téma identit. I ve Francii probíhá, vedle základních předvolebních proslovů, dvousměrná diskuze na téma identity.

Francouzský tisk uvedl, že prvá kniha ve Francii, jejíž titul nesl slova «**národní identita**», vyšla v roce 1978 (esej o Pablo Nerudovi). Není to motivující poznámka pro Čechy o tom, že chilský nositel Nobelovy ceny se identifikoval k českému Janu Nerudovi a motivoval Francii ke složitým úvahám o «**národní identitě**» a k jejímu popisu a definici. Před několika dny, prezident Francois Holland řekl, že «**identita potřebuje projekt a vývoj vpřed**».

K vyjasnění pohledu na dvě základní formy identit, národní a osobní, jsem si vyhledal některé ze slovníkových definic, které říkají, že...

- A. Národní identita** je souhrn společných vlatností, zakládajících jistou soudržnost a solidaritu jednotlivců ve skupinách, považovaných za skupinu tvořící národ v té, či oné době. Každá identita se s časem a zkušenostmi mění, vyvíjí.

Trichotomicky jsou to tyto hlavní formy národní identity k posouzení, v daném čase

- Aa** - Pohled jak je národ rozuměn okolím
- Ab** - jak se národ definuje a orientuje sám
- Ac** - jaký objektivně je

Existuje vliv a přejímání či odmítání rysů identity okolních národních - etnických skupin.

Euphemismem pojmu "národní identita" je též míra podobností a stejností všech jedinců národa, společný character, to společné a podobné, atd...

- B. Osobní identita** (a-jak se vidí on, b- jaký je, c- jak ho vidí druzí)

- Ba** - **process** - sebepoznávání a konstrukce spolu s hledáním a osvojováním osobní ideologie
- Bb** - pohled - uvědomovaných charakteristik, kterými se jedinec odlišuje, nebo je má společné s ostatními
- Bc** - **subjektivní obsah** - jedinec, jak je viděn okolím

K osobní identitě již nabyté si jedinci sami, vědomě, více méně připisujeme hodnoty na základě potřeb, vzorů, příkladů = (labeling). Jednotlivci diaspory se snaží víceméně aktualizovat svoji původní identitu, podle svého přání integrace v nové společnosti, podle existenční potřeby.

Z mého pozorování vidím, že společnosti, ve kterých jsem se i krátkodobě nacházel, nesly mnohé podobnosti identity sousedních společností, a že jejich rozdíly identit nejsou v principu konfliktní. Pokud však něčí politické záměry tyto konflikty nevědomě, i cílevědomě, nevyvolávají. Historikové a sociologové by v historii národů našli mnohé konflikty, založené na politicky a uměle vyvolaných roznostech národů a jejich identit...

Pozoruji, že identita národní a etnická je vždy ovlivňována a moderována okolními národy a společnostmi. Povrchní definice : ten se chová jako **typický** Čech, Němec atd nese vždy záměrnou klasifikaci, obvykle s kritickým podtextem (slovo **typický** bývá symptomem kritiky a sarkasmu).

V přátelských hovorech a při večerních diskuzích v Ženevě “u piva- spíše u vína” se zde častěji mluví pozitivně o druhých, o jejich kladech, ne tak o slabostech a ne o platech a náboženstvích. Ale i opak se méně často vyskytne. Mluvit o druhých spíše pozitivně, je jeden z rysů kulturnosti a přispívá ke kladnému rysu identit. Kultura a etnické zvláštnosti bližších okolních národů a skupin jsou dnes v Evropě velmi pozitivně přijímány publikem a jsou ve Švýcarsku podporovány národními programy versatilních kultur.

Pocity národních vědomí jsou však někdy, možná cílevědomě, nebo mylně tlumeny, asi v rámci mondializačních teorií a trendů. I v tisku v České republice jsem někdy pozoroval, že výrazy « národní, typicky český », v různých gramatických formách a smyslech, nesly negativní podtext a že k národnímu charakteru byly spíše přičítány negativní rysy. Nemyslím, že je to ze skromnosti, nebo snahy o zlepšení. Nevím, proč zde byly vedeny vyjmuté záporné výroky o tom, že husité byli bandité a loupežníci a podobná negativa české historie. V poslední době však pozoruji, že dřívější masochistické sebekritiky jsou vidět řídčeji. Nebo proč není spojována naše dnešní historie s historií našich dávných kmenů žijících kolem Berlína, na Kelty pojmenované řece Havel. I to by trochu patřilo k naší dnešní identitě.

Na druhé straně existuje dokonce mylná kniha o historii Československa, která tuto historii **přeorává**. Správně sice definuje naši národní identitu, jako založenou více kolem jazyka a své kultury, než kolem rasy a náboženství, ale závěrem své přehodnocovací knihy o dějinách Československa autorka říká, že je třeba opustit **parukovou interpretaci** československé pozitivní historie. Inu, i mě se v momentu závisti stalo, že když jsem u někoho viděl moc hezké vlasy, pomyslel jsem si zda to není jen paruka. Omyly této knihy byly našimi historiky již poukázány a kritizovány. Uvádím to jen jako negativní příklad vnějšího pohledu na národní identitu a stát, ale zde jen pohledu cíleně kritického.

Musím k tomu však doplnit, a je třeba to zdůrazňovat, že Československo a vnik Československa v r. 1918 je **obrození a pokračování** naší státnosti a identity Českého království, s vnucenými přestávkami až do dneška. A po geografických úpravách silněji susedy.

Domníval jsem se, že jazyk je hlavním dechem a tvůrcem **identity národa a jednotlivce**, ale během mého života si uvědomuji, ve čtyřjazyčném Švýcarsku, že jazyk identitu jen významně ovlivňuje, ale netvoří a je charakteristickým nositelem identity.

Dnešní mezinárodní situace dává otázkám identit národů a jednotlivců jiné rozměry ve srovnání s mými a emigračními konfrontacemi identit v šedesátých letech a vůbec, od války do dneška. Nyní se však zaměřím jen na otázky identit v rámci mé epochy a mého nefilosofického, ale praktického pohledu a zkušeností.

Toto poznávání uvedených termínů a definicí identit probíhalo i jako poznání rozlišností a podobností charakterů jednotlivců a společností, které jsem jako emigrant a potom jako občan Švýcarska, začínal vnímat a žít.

Po ruské okupaci v roce 1968 přišly z Československa do Švýcarska tisíce Čechoslováků přímo z republiky i z jiných zemí, pokud tam byli státem vysláni před okupací a odmítli se vrátit. Mezi exulanty přišli a přicházeli i jedinci přímo vysláni, ale ti se časem vykryštovali, nebo splynuli se švýcarským exulantským a emigrantským prostředím. Někteří se však před rokem 89 do Československa vrátili.

Švýcarsko nás všechny velkoryse přijalo tím, že jsme měli možnost nastoupit do zaměstnání obdobných domácím a tam jsme začali svým životem poznávat podobnosti a rozdílnosti národní a osobní identity. Znalost místního jazyka byla pojátkem ke svému pracovnímu uplatnění a k zařazení se do společnosti. Ve francouzsky mluvícím Švýcarsku občané neznali dobře Československo a rádi přijímali naše, leckdy jazykem lámané, informace o tamním komunistickém režimu napřed, potom o celkovém charakteru, historii a kultuře Československa. Jednotliví občané se tak seznamovali s našim charakterem, kulturností a dalšími rysy, tedy s naší osobní identitou, která se nejvíce a nejrychleji projevovala pracovním postojem jednotlivců.

Po mém nástupu do konstrukční kanceláře v továrně na elektroerozivní obráběcí stroje se mne jednoho dne tázal můj kolega, Ženevan, proč nejsem typický Bohemian, přeloženo z francouzštiny, typický Čech. Měl jsem prý mít černé kudrnaté vlasy a hrát dobře na housle. Tvrdil jsem mu opak, že vyhlížím jako typický Bohemien, což je podobné Němcům. Tento kolega se jen zasmál a mávnul nade mnou rukou. Nechápal jsem asi po dva další roky jeho představu o typickém Čechovi do doby, než jsem ve fr. TV shlédnul pořad o tom, proč ve francouzštině slovo Bohémien, znamená Čech i cikán. V televizi bylo vysvětleno, že když jižní kočovné kmeny z Indie a pod. šly Evropu na severo- západ přes království Bohemia, západní sousedé Českého království je vraceli, poněvadž povolovali vstup jen osobám majícím prokázanou příslušnost (ejhle- identitu). Český král prý vydal proto příkaz dávat těmto kočovníkům doklad o příslušnosti ke Království českému- **Royaume de Bohême**. A tak se stalo, že do Francie začali přicházet kočovní občané s dokladem příslušníka Regnum Bohemiae a vytvořili tím tehdejší představu ve francouzském prostředí a jazyce o identitě Čechů. Dnešní francouzi již postupem času a dalšími informacemi tuto desorientaci napravili i ve prospěch správnější identifikace a emancipované identity romů.

Z této a dalších drobných příhod jsem viděl, že větší část francouzsky mluvící populace nemá dostatečnou znalost o Čechoslovácích, jako mají sousedící Němci a německy mluvící Švýcaři. Prvým poznáním tohoto úkazu byl pro mne fakt, že když mne do konstrukce přijímal mladý německý inženýr, řekl mi, že mne nehodlá zkoušet z technických oborů, protože jsem vystudoval plzeňskou techniku a vy Češi tam o tom všeobecně dost víte.

Trvalo mi též, než jsem pochopil, proč je v Ženevě slaven 31. prosince jako den “Restauration genevoise”- t.j. den ženevské restaurace. Neuvědomil jsem si, o jakou to šlo restauraci, dokud jsenenašel vysvětlení v tom, že zde, slovo restauration - restaurace, znamená též obnova, nejen hospoda. Tím jsem zvěděl, že jde o obnovu Ženevy jako republiky, její samostatnosti, po krátkodobé nadvládě Napoleona. A k mému a našemu krajanskému překvapení došlo navíc tím, že tuto samostatnost Ženevy v roce 1813 přinesl rodák ze Zámrsku, general rakouské armády Ferdinand z Bubna a Litic, když se svou armádou na žádost Ženevy, přitáhnul do města, které hned druhý den vyhlásilo **obnovu samostatnosti**. Takže, osvoboditelem Ženevy je generál Ferdinand Bubna, ale ne české, ale rakouské identity? Doufám, že prozatím.

Příkladem toho, jaká identita byla jednotlivci přiřítána čechoslovákům je další moje příhoda. Po přistěhování do nového bydliště mne ve výtahu (asi v r. 1976) žertovně oslovil nový soused slovy ... ÁÁ.. vy jste Čechoslovák. Vy jste tu zemi pěkně zřídili. Byli jste pro nás, i díky rakouskému dědictví, příkladem technické vyspělosti a pokroku. Nedávno jsem viděl co jste z té země dnes udělali. Z jeho dvousměrné poznámky jsem pochopil, že žertuje a že je o Čechoslovácích a jejich státě dobře informován.

Postupným životem a podobnými pozitivními i negativními subjektivními zkušenostmi jsem si uvědomoval, že v rámci hlavně Evropském, není zásadních rozdílů českého národního charakteru, identity, od národního charakteru a chování jednotlivců v jiných zemích.. A že existující rozdílnosti jsou založené hlavně na charakteru jedinců, na jejich vzdělání, vychované kulturnosti a výchovou vštěpených principech z občanské výchovy či náboženství. A na cílené aktivitě vlády a státních úřadů, s přispěním diaspor, **popularizovat v zahraničí své příkladné osobnosti z celé historie národa**.

Sdružování krajanů probíhalo pro ty jedince, kteří tento zájem projeví, a to na základě jazykové, komunikační, kulturní a **integrační potřeby**. Postupně se k ní připojovala i činnost osvětová, společenská a tělovýchovná s politickými orientacemi a činností v rámci místních zákonů. Zpevňovalo to osobní identitu jednotlivců a dodávalo sebevědomí a srovnatelné informace potřebné pro vývoj své nové, subjektivně **potřebné identity**.

Po roce 1989, kdy se vztah exilu k původní zemi začal ubírat novými cestami, jsme s pomocí finančních podpor MZV začali působit na **“občerstvení”** národní identity.

Naše kulturně společenská činnost představovala veřejnosti v Ženevě, i v jiných městech, události, které spojovaly některá údobí našich dějin s místními historickými událostmi. A to začalo i z jiné strany ovlivňovat vnější obraz české-československé identity. To, že naše dějiny se někdy promítnou jako společná historická událost bylo často pozitivně chápáno místní veřejností v cizině, identity se tak prolínají.

Uvedu jen vizuálně některé **PŘÍKLADY** událostí, připomínajících historické události, do jisté míry společné pro místní a mezinárodní veřejnost, kterými jsme rozšiřovali pojetí české identity v zahraničí.

Pomník Jan Palach v Montreux - Švýcaři vytesali na desce před pomníkem text, končící slovy:

„zemřel i za svobodu tak drahou i srdci Švýcarů“. Příklad identifikace s částí českosl. historie

T.G.M. a ženevská příprava vzniku ČSR, ale hlavně, v našich záměrech, **obnova** samostatnosti našich zemí, nejméně od dob samostatnosti Českého království.

Jan Masaryk, první prezident WFUNA. Kofi Annan o něm prohlásil, že byl jedním z iniciátorů založení OSN

Nadace Jan Masaryk-Besedě Slovan se podařilo, aby WFUNA tuto Nadaci nezrušila pro neaktivnost

Jan Hus a Stížný list jako artefak v Ženevském Muzeu Reformace

Od Stefana Luxe po Lidickou tragedii. Vícenárodnostní občan židovského původu, s českoslov pasem, Stefan Lux se zastřelil v roce 1936 během plenárního zasedání Společnosti Národů na protest proti nacismu.

Václav Havel a Odcházení – konference o V.Havlovi a jeho filmu v rámci ženevské Rady pro lidská práva, s mezinárodní účastí

Bubna a návrat ženevské samostatnosti- Bubna osvoboditel Ženevy – český generál rakouské armády přišel na pozvání ženevanů osvobodit Ženevu od Napoleonských vojsk.

Věstonice - ve světě i v místní společnosti je málo využívaná popularizace světových prvenství a identity tehdejší civilizace na území Moravy a v okolí. První vypalování hlíny, první textil a síť, první člověk, který počítal (z knihy anglického historika matematiky), první mapa na mamutím klu atd.. Zmíněné video možno objednat ... podle údajů zde dostupných....

Shrnutím mých úvah a zkušeností s formováním a observací národních identit je, že vývoj objektivního obsahu národní identity je ovlivňován kulturou, vycouvanou kulturností občanů a vlády, vědomím kontinuity historie, školstvím, a mnohými dalšími elementy v rukou státu. Důležité je vědomí, že identita našich zemí je neoddelitelná od identit sousedních národů, se kterými se vzájemně doplňujeme a ovlivňujeme.